

# Din viața Sfântului Antim Ivireanul. „Stepena” mitropolitană – cadru pentru sensul creștin în istorie

Ioan Șt. Lazăr\*

**Keywords:** *Antim Ivireanul, stepena, primate, Valahia, cultural activity, old romanian religious books.*

**Abstract:** *The article presents the cultural activity of Antim Ivireanul from the position of primate of the Valahia.*

**Cuvinte-cheie:** *Antim Ivireanul, stepena, mitropolit, Țara Românească, activitate culturală, carte veche românească.*

**Rezumat:** *Articolul prezintă activitatea culturală a lui Antim Ivireanul din poziția de mitropolit al Țării Românești.*

Viața devine tot mai complexă pentru ierarhul Antim Ivireanul odată cu alegerea sa ca mitropolit al Ungrovlahiei și îi va rezerva încercări din ce în ce mai grele, ce vor implica fără scăpare confruntarea directă cu istoria. Opțiunea sa în acest sens, era, însă, dinainte făcută și ea s-a putut percepe din însuși cuvântul rostit la întronizare, când a surprins pe toți ierarhii greci și întreaga asistență prin exprimarea lui în limba română, cum nu mai făcuse nimeni înainte. Deopotrivă cu îndatoririle canonice, *programul* său prevedea, ca responsabilitate în fața lui Dumnezeu, identificarea cu aspirațiile poporului pe care îl păstorea, implicarea în viața și lupta acestuia în istorie, în pofida obiceiurilor ierarhilor anteriori, mai prudenți, mai retrași în *Sacerdotium*. Cu intuiția marilor personalități în legătură cu necesitatea istorică, Antim Ivireanul n-a considerat noua sa funcție (*stepenă*) ca pe un rang, ci ca pe o misiune; el a resimțit (și rostit) vocația mântuitoare a *Bisericii luptătoare* alături și pentru poporul păstorit: (*Dumnezeu*) *m-au trimis la dumneavoastră să vă fiu păstor, părinte sufletesc, rugător către Dumnezeu pentru bună sănătatea și spăsenia dumneavoastră și a cinstitelor dumneavoastră case, purtător de griji la cele ce ar fi spre folosul mântuirii și să vă fiu de mângâiere la scârbele robiei cei vavilonești a lumii aceștia, ca Ieremia norodului lui Dumnezeu și ca Iosif, al unsprezecelea fecior al patriarhului Iacov, egiptenilor; și dimpreună cu dumneavoastră să pățimesc la toate câte va aduce ceasul și vremea, pentru care lucru am datorie să priveghez cu osârdie și fără de lene, zioa și noaptea și în tot ceasul, pentru folosul și spăsenia tuturor de obște, învățându-vă și îndreptându-vă, cu frica lui Dumnezeu pe calea cea dreaptă*<sup>1</sup>.

Aceasta n-a fost o declarație de complezență, ci - o putem afirma! - a fost o confesiune premonitoare, pentru că Antim, atașat poporului său adoptiv, va acționa chiar fățiș împotriva prelungirii *robiei cei vavilonești a lumii aceștia* (prin care înțelegea, în primul rând, Poarta Otomană) și, pentru aceasta, își va simți scaunul mult timp periclitat și va sfârși martiric!

---

\*Ioan Șt. Lazăr, conferențiar universitar doctor, Universitatea din Pitești, e-mail: antimivireanul@hotmail.com.

<sup>1</sup> Antim Ivireanul 1997, p. 6.

Înalta „*stepenă*” și mare vrednicie arhierescă de la Mitropolia Ungrovlahiei îi va permite Sfântului Antim Ivireanul să acționeze *cu osârdie și fără de lene* pe mai multe fronturi deodată:

a) Va sprijini necondiționat politica spirituală și culturală a lui Constantin Brâncoveanu, înainte și după momentul de cumpănă al anului 1712, când domnitorul a fost la un pas de a-i impune *parethesis* (demisia). Se va reintegra, după perioada râmniceană, în viața culturală și spirituală a Capitalei, reluând legătura cu profesorii de la Academia Domnească și cu alți cărturari din mediul mirean (stolnicul Constantin Cantacuzino, mai întâi) sau din mediul monahal (Filothei sin Aga Jipei), se va strădui să întărească poziția spirituală a Bisericii (*Sacerdotium*) în dialogul sinfonic cu puterea laică (*Regnum*), realizând, în pofida zavisticilor, un rar și armonios tandem cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, orientat, în spiritul *umanismului civic*, spre împlinirea programului educativ pentru români prin școală și carte. Lui Constantin Brâncoveanu îi dăruiește Antim Ivireanul, în 1709, lucrarea sa originală de „picto-literatură” *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, o *rodoslovie* de la Adam până la Hristos, cu peste 500 de portrete, însoțite de scurte texte narativ-explicative, cu tâlc moral; lucrarea este precedată de o dedicație – encomion pentru domnitorul „patron” al unui program cultural – spiritual, pentru care i se cuvine blagoslovită grațitudine. Din nefericire, între cei doi promotori ai acestui program se va produce, după episodul istoric al războiului ruso-turc din 1711, o răcire a relațiilor, chiar dacă, în fond, vor continua să susțină acest program ca însuși rostul existenței lor. Grija specială pentru promovarea *folosului de obște* pentru români, pentru tipărirea de cărți în limba română atât pentru cultul liturgic, cât și pentru viața culturală, i-a determinat să ridice o clădire pentru Academia grecească de pe lângă curtea domnească, înființând, totodată, cu cheltuiala Mitropoliei, o tipografie pentru cărți în limba greacă – la stăruințele energicului Hrisant Notara, succesorul lui Dosithei la patriarhia Ierusalimului<sup>2</sup>, iar aceasta va fi fost, în gândul domnitorului și al mitropolitului, o soluție inspirată de a diminua numărul cărților grecești diortosite de Antim și a spori numărul celor în limba română tipărite la Mitropolie.

b) va continua *într-un ritm susținut* acțiunea de *impunere a limbii române ca limbă liturgică*, aceasta devenind *unul din obiectivele majore ale activității sale*<sup>3</sup>.

Experiența râmniceană îl va fi învățat că, mai departe de ochii grecilor, în liniștea reședinței de vară a domnitorului, la Târgoviște, va putea să se consacre efectiv acestei misiuni asumate. De aceea, mută tipografia sa de la Râmnic la Târgoviște și aici, în intervalul 1709-1715, tipărește 21 de lucrări, dintre care 14 (două treimi) în limba română (cu litere chirilice); dintre celelalte 7, numai 5 sunt în limba greacă, iar alte două sunt, una, bilingvă (*Ceaslovul* din 1714, în limbile slavonă și română) și cealaltă, trilingvă (*Catavasierul* din 1713, în limbile „slavonă, greacă și română, scrisă cu litere chirilice”) – cf. cu datele menționate de Doru Bădără<sup>4</sup>. În acest timp, tipografia Mitropoliei din București trăiește o perioadă de eclipsă, căci nu se vor mai tipări, aici, în vremea lui Antim ca mitropolit, decât două cărți: un

<sup>2</sup> Pentru această tiparniță grecească de la mănăstirea Sfântul Sava, v. mai recent, la Bădără 1998, p. 68-70.

<sup>3</sup> Bădără 1998, p. 82.

<sup>4</sup> Bădără 1998, p. 82-83.

*Ceaslov*, în limbile română și slavonă, și *Sfătuirii creștine-politice* dedicate domnitorului Ștefan Cantacuzino, în 1715, când Constantin Brâncoveanu nu mai era la Târgoviște, obiectivul tipografic era îndeplinit, iar Antim, ca să fie aproape de noul domn, își propusese să mutăm iarăși tipografia la București, pentru mai mulță ușurință<sup>5</sup>. Va înființa însă o nouă tipografie și la mănăstirea *Tuturor Sfinților*, ctitorită de el, tipografie din care nu va putea să scoată în timpul vieții decât o singură carte, a lui Alexandru Mavrocordat, tatăl domnitorului fanariot, în limba greacă, deși Antim va fi turnat litere chirilice și pentru tipărituri în limba română<sup>6</sup>.

c) va continua opera de traducător al cărților de cult liturgic predilect din limba greacă în limba română și putem aminti, în afara celor menționate mai sus ca bi și tri-lingve, și următoarele lucrări în limba română tipărite la Târgoviște<sup>7</sup>:

- *Psaltire*, 1710, de [231] f.
- *Octoih*, 1712, în 464 p. – *carte liturgică fundamentală care va sta de atunci și până astăzi la baza tuturor edițiilor românești*<sup>8</sup> – reluare mai dezvoltată a celui de la Râmnic (1706).
- *Rugăciuni în toate zilele săptămânii*, 1712, de 26 f.
- *Liturgier*, 1713, de [2] f, în 210 p. – reeditare a celui de la Râmnic (1706).
- *Molitvenic*, 1713, de [4] f, cu 496 p. – ediția a II-a a celui de la Râmnic (1706).
- *Catavasier*, 1714, de [2] f., cu 138 p. – reeditat în 1715.
- *Ceasoslov*, 1715 de [4] f., în 531 p.

La acestea se referă pr. prof. Teodor Bogodae când afirmă: *...Cărțile de căpătâi ale slujbelor ortodoxe și care multă vreme vor fi folosite – unele și ca manual de școală – sunt traduse și prelucrate personal de mitropolitul Antim într-o limbă clară, expresivă și populară (mai ales, Molitvenicul și Octoihul), încât până în zilele noastre aproape toate tipărituri au păstrat cu foarte mici diferențe același limbaj, statornicit de acest ctitor de limbă bisericească și românească...*<sup>9</sup>.

Facem aici o scurtă paranteză și subliniem faptul că asemenea afirmație venită din însuși mediul eclezial (și nu este singura !), la care se adaugă și altele din mediul laic (v. mențiunile anterioare ale lui Gabriel Ștrempel și prof. Dan Horia Mazilu) diminuează, cu argumentul adevărului istoric, importanța culturală care s-a dat (întrucâtva exagerat) traducerilor efectuate de către contemporanul lui Antim, Damaschin Dascălul; acestea, traduse din limba slavonă (și nu direct din originalul grecesc, precum ale lui Antim) au fost tipărite mai târziu (îndeosebi de urmașii lui de la Râmnic) și în tiraje mai mult sau mai puțin prohibite (mai ales în timpul ocupației austriece și în contextul politic și religios transilvan nefavorabil din secolul al XVIII-lea), n-au avut aceeași șansă de a se impune în cultul liturgic – ceea ce, totuși, nu scade meritele lui Damaschin, care și-a închinat toată viața tălmăcirii în românește a cărților ecleziale de slujbă ortodoxă, într-o limbă literară frumoasă.

d) Convins că tipărirea lucrărilor de cult în limba națională contribuie în mod esențial la întărirea spirituală, la promovarea identității etnice și a năzuinței de emancipare de sub stăpânirea străină, Antim sprijină substanțial înființarea în țara lui

<sup>5</sup> Bădără 1998, p.67.

<sup>6</sup> Bădără 1998, p. 68.

<sup>7</sup> v. descrierea minimală a lucrărilor – apud Bădără 1998, p. 82-83.

<sup>8</sup> Antim Ivireanul 1997, p. 289.

<sup>9</sup> Bogodae 1966, p. 469.

natală, a unei tipografii care era solicitată de către regele Vahtang al Georgiei de la Constantin Brâncoveanu. Încă de la Râmnic, confecționase *manu proprio* matrița cu litere și antimisul georgian, pe care, în perioada 1708-1709, le trimite la Tbilisi, împreună cu tipografia, prin ucenicul său cel mai bun, Mihail Ișvanovici<sup>10</sup>.

e) Înțelegând că misiunea arhierescă îi impune manifestarea ideilor și trăirilor proprii nu doar prin intermediul tipăriturilor și tălmăcirilor, ci și direct, prin cuvânt propriu *de învățătură* pentru preoți și pentru mireni, Antim va dezvolta calitatea sa de autor inițiată în perioada râmniceană, adăugând, în limita destinului ce i-a fost dat, alte patru lucrări socotite eminentamente originale:

- *Învățătura bisericească la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților ... să se dea în dar preoților* – Târgoviște, 1710, 90 pag. – în limba română;

- *Capete de poruncă la toată ceata bisericească, pentru ca să păzească fieștecarele din preoți și din diaconi, deplin și în cinste, datorita harului său ...* Târgoviște, 1714, de [17] f. – în limba română;

- *Sfătuirii creștine – politice către preacredinciosul și preainălțatul domn și stăpânitor a toată Ungrovlahia, domnul Ioan Ștefan Cantacuzino voevod... cu câteva rugăciuni folositoare sufletului pentru întreaga săptămână ...* (tipografia Mitropoliei din București), 1715, 38 pag. – în limba greacă. De menționat că Antim, în spirit de onestitate intelectuală, menționează că a realizat mai întâi *o antologie de sentințe, din diferite scrieri de sentințe...* pe care apoi *le-am compus în stihuri politice rimate, spre a fi mai ușor înțelese și ținute în minte*<sup>11</sup>;

- *Didahiile sau Predicile* – lucrare în limba română, neterminată, postumă, circulând în manuscrise de mai multe ori copiate, până la publicarea lor prima dată în 1886 de către Ion Bianu, lucrare asupra căreia vom stăruii în alt context. Această operă, prin care a conferit *un nou statut al predicii*<sup>12</sup>, față de acela al *Cazaniei* lui Varlam, oglindește poate mai expresiv decât orice realizare a lui Antim, îngrijorarea lui pentru că, în noul context istoric (de „sfârșit de ev mediu” și „zori” ai evului modern), Biserica pierdea teren în fața dinamicii social-economice și culturale și în fața puterii laice, în timp ce el se străduia să-i apere condiția atemporală ideală, confruntându-se fățiș și critic cu toate viciile din societate și străduindu-se, rigorist, să fie *directorul de conștiințe*<sup>13</sup> în epocă.

În rândul textelor proprii ale lui Antim Ivireanul trebuie socotit desigur și ceea ce s-a considerat a fi testamentul său și anume *Învățătură pentru Așezământul cinstitei mânăstiri a Tuturor Sfinților* - București, 1713, lucrare manuscrisă, în limba română, cuprinzând *Capete 32*.

În legătură cu acest texte originale, putem face două observații minimale:

◆ *Învățătura bisericească și Capetele de poruncă* se adaugă „programului” (inițiat la Râmnic prin *Învățătură pre scurt despre taina pocăinții* (1705) pentru ridicarea nivelului duhovnicesc și canonic al vieții și activității preoților, în timp ce, cu *Didahiile*, Antim deschide un al doilea „front” de acțiune, de data aceasta

<sup>10</sup> Stanciu 2014b, p. 100.

<sup>11</sup> Antim Ivireanul 1997, p. 317.

<sup>12</sup> Mazilu 1998, p. 373-390.

<sup>13</sup> Mazilu 1999, p. 148-172.

dedicat îmbunătățirii vieții spirituale și morale a mirenilor, fie aceștia poporul „de rând”, fie dregători, fie chiar domnul (*cf. și Sfătuirile creștine – politice*);

◆ Cu *Așezământul* întocmit mânăstirii pe care a ctitorit-o, Antim manifestă preocupări novatoare și normative și în ceea ce privește viața monastică „de obște” și legătura ei cu laicatul, în special cel aflat în suferință. Astfel, Antim Ivireanul, ca mitropolit al Ungrovlahiei, acoperă – prin contribuții proprii, semnificative și memorabile – întregul spațiu de acțiune duhovnicească, spirituală și canonică asupra păstoriților săi și împreună cu aceștia.

f) Anvergura tot mai largă a activităților sale confirmă faptul că Antim își urmează consecvent și chiar cu ardoare *programul* schițat în cuvântul de la întronizare, iar aceasta își află consecința firească și în polivalența atitudinilor sale față de cei pe care-i socotește încredințați în răspundere duhovnicească de către Dumnezeu, preoții; pentru că îi iubește, își îngăduie să-i certe cu vehemență și ciudă totodată, dar pe cât îi ceartă pe atât îi apără cu îndârjire în fața celor ce practică abuzuri înrobitoare asupra lor. De asemenea, el se va ridica plin de demnitate și curaj împotriva pretențiilor necanonice ale patriarhului de Ierusalim, Hrisant Notara, de a-i fi închinată (subjugate economic!) tot mai multe așezăminte de cult românești, subminând astfel drepturile Bisericii Ortodoxe Române la autonomia sa, drepturile episcopului locului asupra mânăstirilor din eparhie – drepturi legiferate de mult prin *Codul Împăratului Justinian*<sup>14</sup>. Implicându-se în acest conflict arbitrat de Patriarhia Ecumenică, mitropolitul Antim își va crea animozități ireconciliabile, cu nefaste consecințe în anul 1716: el nu va fi apărât, dimpotrivă, „ajutat” să-și piardă scaunul și viața, când, la cererea domnitorului fugar Nicolae Mavrocordat, om al turcilor păgâni, nu-și va părăsi „turma” și va suporta răzbunarea ulterioară a acestuia (și a lui Hrisant !).

g) Marcat de conflictul cu Brâncoveanu (cauzat de prezența Mitropolitului în tabăra militară, alături de boierii Cantacuzini, partizani ai rușilor în războiul ruso-turc din 1711, soldat cu victoria otomanilor, care-l puteau pedepsi pe domnitor pentru favorizarea inamicului, deși personal, prudent, s-a ferit de vreo implicare), conflict din anii 1711-1712, în care i s-a cerut să facă *paretisis*/demisie și a fost nevoit să trimită două scrisori de dezvinovățire, după care a fost iertat, Antim Ivireanul n-a avut tihna necesară pentru ca, în acei ani, să-și continue activitatea tipografică la Târgoviște. (*Fără prezența și îndemnul mitropolitului, tipograful său, Gheorghe Radovici, n-a îndrăznit să tipărească nici o carte – a observat monograful și editorul Gabriel Stempel*)<sup>15</sup>. Abia din toamna lui 1712 și, mai ales, din anul 1713, își va relua preocuparea editorială, tipărind cărți fundamentale (*Octoihul, Molitvenicul* ș.a.). Totodată, datorită aceluiași conflict, Antim, de-acum prudent în afișarea compatibilității sale cu boierii Cantacuzini, se va fi gândit mai mult la vârsta și sfârșitul lui, încât, ca să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru tot ce i-a dăruit, s-a decis, probabil la începutul anului 1713, să lase de pe urma lui două

---

<sup>14</sup> Elian 1966.

<sup>15</sup> Antim Ivireanul 1972, p. XXVII.

fapte temeinice: ctitorirea unui aşezământ monahal cu biserică de zid şi redactarea pentru tipar a *Didahiilor*, a cuvintelor sale rostite în timpul arhieriei mitropolitane.

h) În legătură cu imprezibila mazilire a marelui domnitor Constantin Brâncoveanu, cel ce asigurase pacea şi dezvoltarea economică şi culturală a ţării timp de un sfert de secol, mazilire datorată trădării şi uneltirilor din partea rudelor cantacuzine (care, astfel, se apărau pe ele însele de acuzele turcilor pentru duplicitate), desigur că Antim, chiar dacă, foarte operativ, sub supravegherea ceauşului otoman, la uns domn pe Ştefan Cantacuzino, va trăi o înfiorare prelungă. Şi mai mult va fi zguduit de moartea jertfelnică, dimpreună cu toţi fiii săi, a domnitorului pe care îl omagiase de atâtea ori în prefeţe pentru realizările lui de „principe luminat”.

Reacţia vizibilă a lui Antim a constat în intensificarea ctitoririi bisericii cu hramul Tuturor Sfinţilor<sup>16</sup>, în definitivarea celor mai multe dintre predicile prevăzute în volumul de *Didahii*, precum şi în tipărirea antologiei sale (versificate original) *Sfaturile creştino-politice* către noul domnitor Ştefan Cantacuzino, o pareneză promovând „conducătorul creştin înţelept”<sup>17</sup>. Ceea ce nu trebuie interpretat ca fiind „rodul unei (surde) antipatii faţă de Brâncoveanu, binefăcătorul său martirizat, şi al unei (bruşte) simpatii pentru domnul uzurpator, ci rodul perioadei de cristalizare a concepţiei sale politice, <<direct descinse din modele bizantine>>, dar raportată la situaţia *de facto* dinainte de domniile fanariote (pe care, în fond, a dorit să le preîntâmpine)”<sup>18</sup>.

i) Ultimul an al vieţii mitropolitului Antim Ivireanul, sfârşit martiric, semnifică, mai mult decât oricare altul dinainte, sensul activităţii sale în istorie, marcat nu atât pentru sine, cât pentru poporul adoptiv păstorit. *Cuget şi suflet profund religios, Antim era convins, ca şi Bossuet, că istoria, în care Dumnezeu se coborâse prin întruparea Fiului Său, se desfăşoară după un plan insondabil al Providenţei şi că, pentru a fi sigur de un sens favorabil al istoriei în epoca lui concretă, erau necesare eforturi hotărâte din partea popoarelor creştine si din partea fiecărui creştin, în lupta cu răul dinăuntru şi cel din afară – cum scriam într-un context anterior*<sup>19</sup>.

În acest sens, eforturile sale de-o viaţă au fost de excepţie. Prin extensia activităţii din mediul monahal în cel cultural (cărturăresc, tipografic şi editorial), a aflat în ţara adoptivă aceleaşi năzuinţe de emancipare ca acelea din ţara sa natală, ca şi din celelalte ţări subjugate de Imperiul Otoman. Adus în Țările Române de către patriarhul Dositheii al Ierusalimului, mai întâi, în Moldova<sup>20</sup>, apoi în Țara Românească, dotat cu multiple însușiri și abilități – *au mai găsi-vom un om ca acesta?*, s-ar fi întrebat retoric domnitorul Brâncoveanu, atunci când l-a cunoscut –,

<sup>16</sup> Secăreanu 2011-2012.

<sup>17</sup> v. *Sfaturi creştino-politice către preacredinciosul şi preainălţatul domnitor şi voievod al toată Ungro-Vlahia, domnul Ioan Ştefan Cantacuzino*, în vol. *Conducătorul creştin înţelept*, Bucureşti, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2010, p. 77-114. Notă: editorii anteriori au tradus titlul sub forma *Sfătuiri creştine-politice* – ceea ce explică şi folosirea duală de către noi a acestui titlu.

<sup>18</sup> Lazăr 2000, p. 160-161.

<sup>19</sup> Lazăr 2000, p. 153-154.

<sup>20</sup> Stanciu 2014a.

se va atașa programului cultural-spiritual și artistic inițiat și susținut de către *monarhia culturală* a lui Constantin Brâncoveanu și își va asuma, în cadrul acestui program, deopotrivă cu resortul spiritual, partea practică, executivă, antrenându-și dintre multele abilități îndeosebi pe acelea legate de tehnica și arta tiparului, devenind performerul acestei activități. Ca atare, a tipărit cărțile fundamentale pentru cultul ortodox în limba română, alte cărți în limba greacă, îndeosebi cele integrate polemicii dogmatice cu Reforma și Contrareforma, cărți de profilul *umanismului civic* (de înțelepciune, pareneze, hagiografii) și, sub patronajul Brâncoveanului, a trimis tipografi și tipografi, precum și litere lucrute de el însuși pentru georgieni și pentru arabii ortodocși din Orient. Pe lângă vocația monahală a desăvârșirii lăuntrice, năzuința de emancipare națională prin cultură (și nu numai!), a românilor, dar și a celorlalți ortodocși din Imperiul Otoman va fi obiectiv fundamental al existenței sale, din adolescența când fusese *rob la turci* până la senectutea încununată de martiriu.

Viața și realizările Sfântului Antim Ivireanul au fost în bună măsură dependente de evoluția raportului între Regnum și Sacerdotium, din care inerent a făcut parte. După o colaborare bogată, armonioasă și exemplară cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, în răstimpul 1691-1711, colaborare continuată, chiar și în contextul răcirii relațiilor dintre cei doi, în intervalul 1711-1714, a urmat o relativă conlucrare, în anii 1714-1715, cu noul domn Ștefan Cantacuzino, pe care dorea să-l aibă „fii duhovnicesc”, dar care nu se ridica la înălțimea predecesorului său, pentru ca, mai apoi, în răstimpul 1715-1716, relația cu primul domnitor fanariot, Nicolae Mavrocordat, să fie mereu tensionată, ducând, finalmente la sacrificarea lui Antim. Rămas singur din garda veche a lui Constantin Brâncoveanu și a Cantacuzinilor (toți, decimați de turci), Antim, care funciar nu suporta un domnitor străin și aservit întru totul Porții Otomane, și-a asumat fățiș, în numele poporului adoptiv, de care se legase sufletește, conflictul, pentru a câștiga față de Regnum ascendența Bisericii, ca purtătoare a intereselor Țării Românești. Într-un penultim moment, a refuzat să-l urmeze pe domnitorul fugăr de teama austriecilor care ar fi intrat în țară, a preferat să nu-și părăsească turma păstorită, s-a întors în Capitală și a uns un alt domn, român. Episodul fiind de scurtă durată, Nicolae Mavrocordat la întoarcerea în București, l-a scos din scaun pe mitropolit, i-a obținut caterisirea și, finalmente, i-a produs martiriul. Pentru neamul românesc, gestul său de demnitate și nesupunere a fost gestul istoric al unui erou al luptei împotriva stăpânirii otomane, gestul *nerăbdării* sale *sacre*<sup>21</sup> în această luptă, gestul unui erou al creștinătății, ulterior santificat.

Astfel a fost finalul mitropolitului Antim Ivireanul, cel *care a luminat o epocă și care a păstrat până la moarte în sufletul său nădejdele spre mai bine ale neamului care l-a adoptat*<sup>22</sup> și ale creștinilor subjugăți de Poarta Otomană. Aceasta a fost lupta lui împotriva stăpânirii păgâne înrobitoare, speranța și fapta în sprijinul puterii politice creștine și, mai presus de toate, slujirea până la sacrificiu a *turmei* încredințate de Dumnezeu, a aspirațiilor de libertate și dreptate ale poporului român. Căci *păstorul cel bun viața își pune pentru oile sale*, urmând pildei din veac a Mântuitorului.

---

<sup>21</sup> Lazăr 2000, p. 160-164.

<sup>22</sup> Strempele 1997, p. 25.

## BIBLIOGRAFIE

**Antim Ivireanul 1972** – Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempele, București, Ed. „Minerva”, 1972.

**Antim Ivireanul 1997** – Antim Ivireanul, *Opere. Didahii*, ediție de Gabriel Strempele, București, Ed. „Minerva”, 1997.

**Antim Ivireanul 2010** – Antim Ivireanul, *Sfaturi creștino-politice către preacredinciosul și preaînălțatul domnitor și voievod al toată Ungro-Vlahia, domnul Ioan Ștefan Cantacuzino*, în vol. *Conducătorul creștin înțelept*, București, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2010.

**Bădără 1998** – Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Ed. „Istros”, 1998 (Muzeul Brăilei).

**Bogodae 1966** – Teodor Bogodae, *Personalitatea mitropolitului Antim Ivireanul*, în „Mitropolia Banatului”, anul XVI, 1966, nr. 7-9, p. 467-482.

**Elian 1966** – Alexandru Elian, *Antim Ivireanul – apărător al prerogativelor scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei*, în: „Studii Teologice”, seria II, an XVIII, 1966, nr. 9-10, nov.-dec., p. 519-530.

**Lazăr 2000** – Ioan St. Lazăr, *Sfântul Antim Ivireanul - «vistierie de daruri» - poem critic în patru părți*, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Almarom, 2000.

**Mazilu 1998** – Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. 2, partea a II-a, *Genurile literare*, Editura Universității din București, 1998.

**Mazilu 1999** – Dan Horia Mazilu, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, București, S.C. Editura Minerva S.A., 1999.

**Secăreanu 2011-2012** – George Antim Secăreanu, *Pisania mănăstirii Antim și profunzimile gândirii teologice a Sf. Antim Ivireanul*, în „Lumina lumii”, Râmnicu-Vâlcea, anii XXI-XXII, 2011-2012, nr. 21-22, p. 47-52.

**Stanciu 2014a** – Mihail Stanciu, *Descoperiri recente referitoare la venirea Sfântului Antim Ivireanul în Țările Române*, în „Ortodoxia”, București, Seria a II-a, an VI, nr. I, ianuarie-martie 2014, p. 132-142.

**Stanciu 2014b** – Mihail Stanciu, *Scrisoarea Episcopului Antim al Râmnicului către Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara*, în „Ortodoxia”, București, Seria a II-a, Anul VI, Nr. 2, Aprilie-Iunie 2014, p. 100-101.

**Strempele 1997** – Gabriel Strempele, *Antim Ivireanul*, București, Ed. Academiei Române, 1997.